

ІНОЗЕМНИЙ КАПІТАЛ ЯК СКЛАДОВА РОЗШИРЕННЯ РЕСУРСНОЇ БАЗИ ВІТЧИЗНЯНИХ БАНКІВ

У статті розглянуто питання залучення іноземного капіталу у вітчизняний банківський сектор, проаналізовано вплив іноземного банківського капіталу на підвищення рівня капіталізації, визначено негативні наслідки присутності іноземного капіталу у вітчизняній економіці, розглянуто критичний розмір присутності іноземного капіталу у банківському секторі України.

In the article the problem of the banking capital involving into the national banking sector is considered. Influence of foreign banking capital on the increasing level of capitalization is analyzed. Negative factors of foreign capital influence on the national economic are identified. Critical size of the foreign capital in the banking sector of Ukraine is considered.

Ключові слова: іноземний капітал, банківський сектор, рівень капіталізації.

Вступ. Вітчизняна банківська система знаходиться під значним тиском внутрішніх і зовнішніх факторів. Поряд з дрібними банками фінансова криза вражає середні і навіть великі фінансові установи України. У такій ситуації банки змушені звертатися за допомогою до уряду, можливості якого обмежені. Від того, як він розподілить ресурси між ними, буде залежати, з якими втратами вийде з кризи національна банківська система. В умовах, що склалися альтернативою виходу з кризового стану є залучення іноземного банківського капіталу, який допоможе підвищити рівень ліквідності та надійності вітчизняного банківського сектору, сприятиме зміцненню та стабілізації функціонування банківських установ.

Актуальність теми обумовлена тим, що вітчизняна економіка в умовах фінансової кризи, економічної та політичної нестабільності потребує підвищення рівня конкурентоспроможності та надійності через укріплення її банківського сектору. Необхідним в цих умовах вбачається участь іноземного капіталу у розбудові банківського сектору задля переймання передового досвіду, методів роботи та стандартизації головних аспектів банківської діяльності.

Питанням залучення іноземного банківського капіталу у вітчизняну банківську систему приділялася увага багатьма українськими вченими. Зокрема цю проблему досліджували, В. Геєць [2], який у своїй роботі аналізував позитивні і негативні наслідки процесу розширення присутності іноземного капіталу у вітчизняному банківському секторі, Г. Балянт [1] у своїй роботі аналізував діяльність іноземних інвесторів на банківському ринку України, Васюренко О.В., Барановський О.І., Козоріз М.А., Другов О.О. та інші [8]. Однак питання впливу іноземного капіталу на підвищення рівня капіталізації банківської системи приділено недостатньо уваги.

У зв'язку з цим **метою** статті є розгляд впливу іноземного капіталу на рівень капіталізації вітчизняного банківського сектору та аналіз наслідків залучення іноземного капіталу у банківський сектор вітчизняної економіки.

Постановка завдання. Для реалізації поставленої мети слід вирішити такі завдання:

- 1) розглянути кількісний склад та форми присутності іноземного капіталу у вітчизняному банківському секторі;
- 2) проаналізувати вплив іноземного банківського капіталу на вітчизняний банківський сектор;
- 3) визначити оптимальний рівень присутності іноземного банківського капіталу.

Результати. Вплив глобалізаційних процесів на економічну та фінансову системи супроводжується перенесенням позитивних і негативних явищ зовнішнього світу в українські реалії. Одним із проявів впливу глобалізації на вітчизняний банківський сектор є розширення присутності банків з іноземним капіталом, що сприяє розширенню ресурсної бази соціально-економічного розвитку. Іноземні інвестиції в банківській системі важливі з точки зору надходжень додаткових фінансових ресурсів, нових банківських технологій, підвищення рівня конкуренції між банками тощо. Разом з тим, виникає низка ризиків, пов'язаних зі зростанням ролі іноземних банків у банківській системі України.

В Україні перші представництва іноземних банків з'явилися на початку 1990-х рр. Цей процес розпочався тоді, коли Україна ще не визначила на державному рівні правові інструменти регулювання обсягу та ролі іноземного капіталу в національній банківській системі. У цей період діяльність іноземних банків мала переважно спекулятивний характер [1]. У 1994 р. функціонувало вже 12 банків з іноземним капіталом. Станом на 01.01.2005 р. частка іноземного капіталу в статутному капіталі банків становила лише 9,6 %. Однак за 2005 р. кількість банків з іноземним капіталом зросла на 121 %, а частка іноземного капіталу в статутному капіталі банків станом на 01.01.2006 р. становила вже 19,5 % і продовжує зростати. На початок 2008 р. цей показник становив вже майже 35 %. Станом на 01.01.2009 року банків з іноземним капіталом налічувалось 53, з них зі стопроцентним іноземним капіталом – 17 (табл. 1).

Тенденція щодо збільшення частки іноземних ресурсів у вітчизняній банківській системі перш за все зумовлена недостатньою капіталізацією вітчизняних банків.

Кількість банків з іноземним капіталом у 2005-2008 рр. [12]

Показник	Роки				
	2005	2006	2007	2008	2009 (січень)
Кількість діючих банків	165	170	175	184	185
Із них: з іноземним капіталом	23	35	47	53	53
у тому числі зі 100-відсотковим іноземним капіталом	9	13	17	17	17
Частка іноземного капіталу в статутному капіталі банків, %	19,5	27,6	35	36,7	-

Рівень капіталізації банківської системи є важливим фактором, який визначає фінансовий стан банку, його надійність, можливості щодо розширення обсягів кредитування. Тому Національний банк України приділяє багато уваги прийняттю нормативно-правових актів, спрямованих на зростання капіталів банку, а також бере на себе ініціативу з приводу внесення змін до чинного законодавства стосовно регулювання присутності іноземного капіталу у вітчизняному банківському секторі.

Зокрема однією зі змін до діючого законодавства Національний банк України ініціював установа нові організаційно-правові форми новостворюваних банків. Згідно зі статтю 6 Закону України „Про банки і банківську діяльність” банки в Україні створюються у формі відкритого акціонерного товариства (ВАТ) або кооперативного банку [4]. До редакції цього Закону комерційні банки могли створюватися також у формі закритих акціонерних товариств та товариств з обмеженою відповідальністю. Це значно обмежувало можливості з мобілізації коштів банківськими установами. Із внесенням цієї зміни будь-який інвестор банку матиме можливість вільного доступу до всіх установчих документів банку, що значно зменшить можливість банкрутства банків та створить умови для їхнього перетворення у міцні фінансові установи. Це створить сприятливі умови для розвитку фондового ринку та прозорого формування статутного капіталу і, як наслідок цього призведе до підвищення рівня капіталізації банків.

Стосовно регулювання присутності іноземного капіталу у вітчизняному банківському секторі, то у «Основних засадах грошово-кредитної політики на 2008 рік» серед найбільш важливих завдань визначено контроль присутності іноземного капіталу в банківській системі України, оптимізація взаємодії національного банківського сектору з іноземними інвесторами, недопущення монополістичних тенденцій та зниження якості банківського капіталу [13].

Збільшенню капіталізації та стимулюванню довгострокових банківських проектів сприятиме виважена політика держави щодо розвитку банків. Без вирішення проблеми щодо збільшення капіталізації неможливо підвищити конкурентоспроможність вітчизняних банків.

Як зазначає Васюренко О.В. [8], контролювати доцільно не іноземний капітал як такий, а діяльність самих банків, насамперед вітчизняних. Підвищення їх капіталізації – ось завдання, вирішення якого сприятиме успішному розв'язанню проблеми присутності іноземного капіталу в банківській системі України.

У теперішній час функціонування іноземних банків в Україні представлене:

- 1) у вигляді представництв (територіально відокремлений структурний підрозділ банку, що не здійснює банківської діяльності);
- 2) у вигляді дочірніх банків (банк, 50% і більше акціонерного чи пайового капіталу якого належить материнському банку, який відповідає за зобов'язання дочірнього банку лише в межах свого внеску; дочірня структура є юридичною особою, і на неї поширюється банківський нагляд Національного банку України);
- 3) у вигляді банку з іноземними інвестиціями, які не перевищують 50% [6].

Рис. 1. Форми присутності іноземного капіталу у вітчизняному банківському секторі

Наслідки присутності іноземного банківського капіталу у приймаючій країні залежать від форми інвестування. Наприклад, при створенні філії іноземний банк постачає кошти на рекапіталізацію

банківського сектора. Крім того, філії іноземних банків можуть слугувати рятівниками національного банківського сектору під час економічного спаду, тим самим зменшуючи відтік коштів за кордон [9].

Можливість участі держави у докапіталізації була законодавчо закріплена ще у жовтні 2008 р. Прийнятий тоді антикризовий закон впроваджував механізм докапіталізації українських банків за рахунок коштів міжнародних фінансових організацій, що й дозволило залучити кредит МВФ на суму 16,4 млрд дол. США.

Законодавчі норми були деталізовані двома урядовими постановами. Так, на державну підтримку можуть розраховувати тільки банки, створені або перетворені у ВАТ, у яких введена тимчасова адміністрація або куратор.

Крім бюджетного фінансування, розглядає можливість підтримати українські банки ЄБРР. Він готовий виділити на це 500 млн євро. Відповідні переговори вже ведуться з низкою установ.

З іншого боку, певні надії покладаються на банки з іноземним капіталом, материнські структури яких візьмуть частину проблем на себе. Поглинання активів в Україні міжнародні групи здійснювали з високим мультиплікатором, тому вони, швидше за все, реструктурують заборгованість, ніж ліквідують бізнес в Україні. Таким чином, з уряду буде знята частина навантаження [7].

Залучення іноземних інвестицій тягне за собою й серйозні проблеми для банківської системи, пов'язані, в першу чергу, з ризиками деформації галузевої структури вітчизняної економіки. Прихильники цієї точки зору стверджують, що різке зниження частки національного банківського капіталу може призвести до ситуації, коли певні сфери економіки будуть позбавлені кредитів, оскільки акціонери банків із іноземним капіталом інвестуватимуть тільки у галузі з найвищими прибутками. Особливо це стосується видобувної галузі і галузей, пов'язаних з первинною переробкою мінерально-сировинних ресурсів, попит на які на світових ринках тримається на високому рівні [5].

Це обумовлено тим, що за останні роки спостерігається глибока диспропорція в розподілі інвестиційного капіталу за галузями. Інвесторів цікавлять підприємства, що зарекомендували себе як прибуткові, конкурентоспроможні, такі, що не вимагають великих капіталовкладень і з якнайменшим терміном окупності (табл. 2).

Таблиця 2

Галузева структура прямих іноземних інвестицій станом на 01.04.2009 [11]

Галузь	Відсоток від загального обсягу іноземних інвестицій (%)
Харчова промисловість	15,7
Торгівля	15,6
Машинобудування і металообробка	13,4
Фінансова діяльність	8,5
Транспорт	7,6
Операції з нерухомістю	4,6
Інші	30,5

Виходячи з даних табл. 1 на частку харчової промисловості, торгівлі, машинобудування і металообробки, фінансової діяльності, транспорту доводиться близько 60 % усіх іноземних інвестиційних ресурсів. Інші галузі, до яких зокрема належать сільське господарство, будівництво, готельний бізнес тощо і, на які загалом доводиться 30,5 % є менш привабливими, що обумовлено тривалим терміном окупності й великим інвестиційним ризиком. Така галузева структура інвестицій свідчить про формування певного іміджу України [3].

Дослідження, проведене австрійськими науковцями щодо зміни ефективності використання власного капіталу та активів у країнах Центральної і Східної Європи, свідчить, що прихід іноземного капіталу неоднозначно впливає на розвиток національних банківських систем. Досліджувані країни поділили на три групи: першу, де з приходом іноземного капіталу ефективність банківської діяльності зростає; другу, де суттєвих змін не відбулося; третю, де прихід іноземного капіталу призвів до погіршення фінансових результатів діяльності банків [7]. Частка іноземців на фінансовому ринку, яка може викликати проблеми в економіці, за ствердженнями фахівців, коливається від 42 до 48%. І вже тоді буде доцільно вдатися до обмеження присутності іноземного банківського капіталу – за рахунок недопуску іноземного державного капіталу, введення квот для кожної країни чи іноземного капіталу в цілому.

Враховуючи те, що іноземні банки передусім кредитують своїх клієнтів – вплив зростаючої частки іноземного капіталу в банківській системі України може позначитися на темпах економічного зростання. Можливість отримати кредит у такому банку для українського підприємства є обмеженою. За таких умов вітчизняним банкам буде вкрай важко відстоювати свій сегмент на ринку. Звідси пропонується частку іноземного капіталу в банківській системі України обмежити, причому не 49, а 40 відсотками. На думку М.І.Савлука, 49-відсоткове обмеження частки іноземного капіталу в структурі національних банківських активів не дасть очікуваного результату, оскільки ця частка обов'язково перейде за 50% [8].

Натомість І. Францкевич зазначає, що у найближчі роки частка іноземного капіталу у вітчизняному банківському секторі вряда чи перевищить 50% як за активами, так і за капіталом. Іноземні банки, що прийшли або зроблять це в найближчому майбутньому, мають плани інвестицій приблизно 300-500 млн дол. США на найближчі три-п'ять років. Помноживши цей параметр на десять банків, одержимо вливання від трьох до п'яти мільярдів у капітал. Ринкова частка цих установ зростатиме пропорційно [10]. Тобто виходячи з цього, можна зазначити, що загрози для національної банківської системи з боку іноземного капіталу поки що немає.

Таким чином, допуск іноземного капіталу в банківський сектор можливий до того рівня, до якого зберігається національний контроль за банківською системою. Характерно, що подібні обмеження здійснюють більшість розвинених країн світу, а деякі зовсім заборонили приплив іноземного капіталу в банківський сектор. І це не вважається ігноруванням ринкових засад міжнародного співробітництва в економічній сфері чи порушенням вимог Світової організації торгівлі (СОТ). Альтернативою продажу вітчизняних банків є проведення первинного публічного розміщення (ІРО). Чимало серед досить великих і поки не проданих вітчизняних банків мають гарні шанси здійснити публічні емісії акцій, що дозволили б їхнім власникам залучити необхідний для розвитку цих фінансових установ капітал та зберегти контроль над ними.

Ще одним засобом регулювання долучення іноземного банківського капіталу у вітчизняний банківський сектор на думку М.А.Козоріз має стати ухвалення Закону України «Про діяльність іноземних банків та банків з іноземним капіталом», у якому буде регламентуватися їх діяльність у напрямках реалізації важливих для національної економіки питань, пов'язаних із забезпеченням інвестиційних потреб її розвитку [8].

Висновки. Отже, питання залучення іноземного капіталу, як однієї зі складових розширення ресурсної бази вітчизняного банківського сектору постає дуже гостро і викликає велику полеміку. З одного боку, присутність іноземного банківського капіталу надасть національному банківському сектору багато переваг, які виявляються у посиленні конкурентоспроможності та підвищенні капіталізації. Неконтрольованість процесу залучення іноземного банківського капіталу на законодавчому рівні в вітчизняну економіку може призвести до втрати державою економічної безпеки. Щоб запобігти цьому держава повинна активно залучатися до процесу регулювання капіталізації банків та до створення законодавчої бази, яка регулювала б частку іноземного капіталу у банківській системі країни та умови його функціонування.

Література

1. Баянт Г. Вплив глобалізації на банківську систему України // Вісник ТНЕУ. – 2007. – №3. – С.79-87.
2. Геєць В. Іноземний капітал у банківській системі України // Дзеркало тижня. – №26(605). – 8-14 липня 2006. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dt.ua/>
3. Ендогенні та екзогенні фактори функціонування банківського сектору України в умовах іноземного інвестування СЕЗ і ТІПР. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.niss.gov.ua.
4. Закон України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо форми створення банків та розміру статутного капіталу" № 133-в від 14.09.2006 року // Відомості Верховної ради України. – 2006. – № 43. – ст.414.
5. Іноземний банківський капітал робить ставку на Україну // Контракти. – 3 вересня 2007 року. - № 36. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.aval.ua/ru/press/media/>
6. Конкуренція українським банкам з боку іноземних колег. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: archive.kraina.org.ua
7. Молдован О. Молдовська система України: час розплачуватися за помилки // Економічна правда. - 09.04.2009. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.epravda.com.ua/publications/>
8. Оцінка впливу іноземного капіталу на функціонування банківської системи. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrbanking.com>.
9. Присутність іноземного капіталу в банківському секторі та вплив на нього. – Центр наукових досліджень Національного банку України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.bank.gov.ua.
10. Францкевич Ігор. Обмежуючи приплив іноземного капіталу в банківську систему, ми обмежуємо можливості зростання економіки // Дзеркало тижня. – 2007 (20-26 січня). – № 2. – С.3.
11. Статистичні дані [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.merit.com.ua>
12. Статистичні дані [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://bank.gov.ua> .
13. Основні засади грошово-кредитної політики на 2008 рік. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: fs.com.ua.

Надійшла 28.05.2009